

Віктор П. ШУЛЬГАЧ

Київ, Україна

**ФРАГМЕНТ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОГО
АНТРОПОНІМНОГО ФОНДУ
(похідні з коренем **Mьrd-*)**

**A fragment from the Proto-Slavonic anthroponymic fund
(derivatives with the stem **MьRD-*)**

The article deals with the Proto-Slavonic suffixal anthroponymic system with the **Mьrd-* root. The author traced more than 70 Proto-Slavonic archetypes. The majority of these are deappellative derivatives not fixed in the Slavonic languages lexicons. In etymologizing there are five phonemic realizations of -*r-* (in basic -*ьr-* group) taken into consideration.

Keywords: anthroponym, protoanthroponym, etymology, Proto-Slavonic anthroponymic fund.

Лексико-словотвірна парадигма з коренем **Mьrd-* на пропріальному, зокрема антропонімному, рівні на сьогодні сповна не описана: багатий фактичний матеріал не зібрано й не прокоментовано належним чином. Стосовно апеліативного рівня, то в “Этимологическом словаре славянских языков” реконструйовано лише субстантиви *mьrda, *mьrdь, ад’єктив **mьrdьnъ(jь)* та вербативи *mьrdati, *mьrditi, *mьrdnъti (ЭССЯ 1994: 20, 235-237).

Поданий нижче фрагмент праслов’янського антропонімного фонду з коренем **Mьrd-* об’єднує слов’янську лексику з різноманітною вокальною реалізацією -*r-* у кореневій сполуці «редукований + плавний», а саме: *ьr* > -*ap-*, -*ep-*, -*ur-*, -*ip-*, -*op-*, -*ur-*. Аналогічна маніфестація -*ь-*

спостерігається й в апелятивній лексиці, пор., наприклад, д.-руськ. *мордати* 'кривлятися', словц. діал. *mirdat* 'вертіти', пол. *mardać, merdać, myrdać* 'кидати' < *mьrdati (ЭССЯ 1994: 20, 235-236). Притаманна вона й іншим кореневим структурам зразка *тъrt*, наприклад, **Кьrd-* / **кьrd-* (Козлова 1997: 155-178), **Ѕьrd-* / **сьrd-* (Козлова 2006: 88-103), **Дьrd-* / **дьrd-* (Козлова 2008: 83).

Заголовні, безафіксні, ***Мьrda** ж., ***Мьrdь** ч., ***Мьrdo** с. реконструюються з огляду на: укр. *Морда* (КПУ Рв. 1995: 3, 97), *Марда* (КПУ Харк. 1994: 3, 364), *Мурда* (Панцьо 1995: 111), ст.-рос. Оничко Микитин син *Мырда*, 1671 р. (РР 2003: 179), рос. *Морда, Мырд* (ЖПТ), *Мурд* (ИС 1914: 16), *Мырдин* (ЖПТ) – патронім на *-ин*, блр. *Морда* (Бірыла 1969: 287), схв. *Mrda* – родинне прізвище (Речник 1998: XIII, 149), словн. *Mord* (ZSSP 1974: 388), пол. *Merda*, 1648 р., *Merdo, Marda, Mardo*, 1418 р., *Myrda*, 1761 р. (Румут 2001: II, 85), *Mirda, Morda, Murda* (SN 1993: VI, 381, 443, 491), чеськ. *Merda, Morda* (ЧП).

Їх можна зіставляти з апелятивною лексикою на зразок укр. діал. *морда* 'неговірка, замкнута людина' (Сабадош 2008: 176), *мурда* 'біла вівця з чорними плямами біля очей' (Пиргей 2001: 155), рос. діал. *мырда* 'бридлива людина', 'лице людини', блр. діал. *морда* 'щока; морда', болг. діал. *мьрдъ* ж. 'прізвище млявої незграбної людини', *мьрдà* 'лежебока' та ін. (ЭССЯ 1994: 20, 235).

Як свідчить фактичний матеріал, для *Мьrda, *Мьrdь, *Мьrdo існують паралелі з мобільним S-: ***Smьrda**, ***Smьrdь**, ***Smьrdo**. Вони реконструюються з огляду на укр. *Смардюк* (КПУ Полт. 1998: 11, 460), болг. *Иван*, син на *Смурд*, XVI ст. (Голийски 2006: 133), пол. *Smard* ~ ст.-пол. *smard* 'хлоп; негідник, розпусник' (Румут 2001: II, 449), *Smarda, Smyrda, Smyrd* (SN 1994: VIII, 517, 538), чеськ. *Šmarda* (Beneš 1962: 82).

Сюди ідеально вписується східнослов'янське (судячи з кореневого вокалізму, тобто реалізації групи *ъl > ol*) ΣΜΟΡΔΟ, зафіксоване в Корпусі боспорських написів (№ 171) і датоване IV ст. до н.е.: Βαστάκας Σμόρδο – 'Бастакас син Сморда' (КБН 1965: 158). Збереглося декілька копій цього напису в старих рукописних каталогах Керченського музею. В одній з них читається ΜΟΡΔΟ, в інших – ΣΜΟΡΔΟ. Яка з цих форм імені була вирізана на втраченій стелі – судити важко (КБН 1965: 158). Ясно одне: перед нами хронологічно найдавніше з відомих втілень псл.

*Mъrdo чи *Smъrdo. Зауважимо лише, що залучення П. Голійським для болг. *Смурд* та скіфо-сарматського* (слов'янського. – В.Ш.) *Σμόρδο* як порівняльного ст.-укр. *Киндин Хомяк Смородовский*, XVI ст. (Голійски 2006: 133) не виправдане лінгвістично: *Смородовский* – регулярний дериват на *-ськ-* (з вокалізацією *-ъ-* у сильній позиції) від топоніма *Смордва* в Ровенській обл. Останній континує псл. *Smъrdu, *-ъve*.

Компонент **Mъrd-* входить до складу окремих композитів, пор., наприклад, укр. *Мордорий* (КПУ Киров. 1995: 1, 249) < ***Мъrdoryjъ**, *Мордоус* (СКТ 1976: 533) < ***Мъrdoǫъ**, *Мардорешко* (КПУ Ник. 1995: 2, 215) < *Мардорежко < ***Мъrdorežъ**, блр. (похідне) *Мардалысава* – ойконім у Могильовській обл. (Рап. Маг. 1983: 115), історично – *Mordotusowo*, 1663 р. (АВК 1909: XXXIV, 274) < ***Мъrdolysъ(jъ)**, укр. *Чорноморд* (КПУ Харк. 1996: 11, 345), ст.-рос. *Мина Черномордовъ*, 1673 р. (ОВДА 1914: 17), рос. *Черноморд* – сучасне прізвище, блр. *Василь Чарноморды*, 1726 р. (Бірыла 1966: 271), *Черномордой* (м. Докшиці), пол. *Czarnomord* (SN 1992: II, 258) < ***Съrnomъrdъ(jъ)**.

Корпус суфіксальних дериватів праслов'янського рівня можна репрезентувати таким чином:

Рос. *Мардыбан* (РУС 2007: 260) < *Мардоб-ан – реальне підгрунтя для реконструкції псл. ***Мъrdoba**.

***Мъrdugъ**: рос. *Мурдугов* (СКТ 19765: 541).

***Мъrduga** / ***Мъrduŋъ**: укр. *Мордига* (КПУ Луг. 1995: 6, 219), рос. *Мордыга* (АУЛ 1911: 2, 641), *Мурдыгин* (Лет. ЖС 2008: № 18, 216). Сюди ж слов'ян. *Мардыжик* (Ратиєс 1987: 2, 188). Щодо мотивації пор., наприклад, рос. діал. *мордыга* 'кат' (СРГС 2001: 2, 103).

Простежується ряд дериватів з опорним *-j-* у суфіксальній морфемі:

***Мъrdaјъ**, ***Мъrd'ajъ**: ст.-рос. *Мордај* Аким Елизаров, 1585 р., *Мырдај* Осип, 1650 р. (Веселовский 1974: 203, 209), рос. *Мардаев*, *Мордаев* (ЖПТ), (похідне) *Замордаевская* – ойконім у колишній В'ятській губ. (RGN 1967: III, 412), слвн. *Mordaj* (ZSSP 1974: 388). З-поміж апелятивних відповідників пор., наприклад, укр. діал. *мурдај* 'людина з товстими губами' (Корзонюк 1987: 164), слвц. діал. *mrdaj* 'малорухлива, млява людина' (SSN 2006: II, 202).

*Про слов'янську генезу етноніма *сармати* < *сърмати див.: (Козлова 2006: 34-46).

***Mьrděja**, ***Mьrdějъ**: рос. *Мардеев* (ЖПТ), слвн. *Mordej* (ZSSP 1974: 388), пол. *Mardej*, *Mardeja* (Rymut 2001: II, 85).

***Mьrduja**, ***Mьrdujъ**: рос. *Мордуев* (ЖПТ), блр. *Мардуева* ж. (м. Мінськ), хорв. *Mrduja* (Leksik 1976: 446) ~ рос. діал. *мардуй* 'чорт, нечиста сила' (СРНГ 1981: 17, 370), *мордуй* 'чорт' (СРНГ 1982: 18, 260).

Наявністю консонанта *-k-* у посткореневій морфемі об'єднані:

***Mьrdaka**, ***Mьrdakъ**, ***Mьrd'akъ**: укр. *Мардак* (СП 2002: 227), *Мурдак* (Богдан 1974: 195), *Мурдак* (КПУ Ник. 1997: 4, 134), ст.-рос. *Мардак*, 1540 р. (Тороп. книга 1964: 329), (похідне) *Мордакова*, 1630 р. – назва пустища в колишньому Костромському пов. (Селифонтов 1982: 41), рос. *Мордаков*, *Мордакин* (РУС 2007: 279) – патроніми на *-ов*, *-ин* від базових *Мордак, *Мордака, схв. *Мрдак* (Речник 1998: XIII, 150), слвн. *Mrdakovič* (ZSSP 1974: 392), пол. *Merdak*, *Murdak*, *Merdziak*, *Murdziak*, *Mardziak* (Rymut 2001: II, 85), *Mordak*, *Murdak* (SN 1993: VI, 443, 491) ~ рос. діал. *мордак* 'риба *Coregonus bararetus maraenoides*' (СРНГ 1982: 18, 258).

Словотвірно з ***Mьrdakъ** пов'язане ***Mьrdaць** < *Mьrdakjъ, яке континують ст.-укр. Федоръ *Мордачъ*, 1592 р. (АЮЗР 1876: VI/1, 219), укр. *Мордач* (КПУ Він. 1995: 7, 251), *Мардач* (СП 2002: 227), блр. *Мардач* (Бірыла 1969: 276), рос. *Мордачев* (ЖПТ), пол. *Mardacz*, *Merdacz* (Rymut 2001: II, 85), *Mordacz* (SN 1993: VI, 443), чеськ. *Mordáč* (ЧП) ~ рос. діал. *мордач* 'людина з великим, повним обличчям' (СРНГ 1982: 18, 258), блр. діал. *мардач* 'удар по обличчю', *мордач* 'різновид ціпа' (ЭСБМ 1991: 7, 64, 70).

***Mьrdikъ**: ст.-укр. *Mordik*, XVI ст. (Жерела 1900: III, 312), укр. *Мордик* (СКТ 1976: 533), блр. *Мордик* (СБГТ 1980: 287), рос. *Мордиков* (ЖПТ), пол. *Mardzik*, *Merdzik*, *Murdzik* (Rymut 2001: II, 85), *Murdzik* (SN 1993: VI, 491).

Є підстави для відновлення патроніма на *-іць* – ***Mьrdiць**, реконструкція якого ґрунтується на: укр. *Мердич* (Holutiak 1994: 275), *Мирдич* (Панцьо 1995: 11), *Мордич* (КПУ Полт. 1995: 2, 261), блр. *Мордич* (м. Гомель), (похідне) *Мордычы* – ойконім у Брестській обл. (Рап. Бр. 1980: 90), рос. *Мордич* (Книги 2003: X, 277), хорв. *Mrdić* (Leksik 1976: 446).

***Mьrduкъ**: укр. *Мордук* (КПУ Хм. 1997: 10, 539) та ін.

***Мърдъка**, ***Мърдъкъ**, ***Мърдъко**: ст.-пол. *Mordko* (1376 р. – *Mortco* de Grimala) (SSNO 1973: III, 554), пол. *Merdek*, *Mercka*, *Myrdek*, *Myrdko*, *Mardek* (Rymut 2001: II, 85), *Murdek*, *Murdko* (SN 1993: VI, 491).

***Мърдукъ**: пол. *Merdyk*, *Murdyk* (SN 1993: VI, 296, 491).

Похідні з *-l-* у суфіксальній морфемі:

***Мърдаль**: укр. *Мардаль* (м. Володимир-Волинський), рос. *Мордаль* (КПУ Луг. 1996: 13, 236), хорв. *Mrdalj* (Leksik 1976: 446), пол. *Mardal* (Rymut 2001: II, 85), *Mordal* (SN 1993: VI, 443), чеськ. *Mrdal* (Beneš 1962: 270).

***Мърдел'а**, ***Мърдель**: схв. *Мрделя* (Речник 1998: XIII, 151), пол. *Mardel*, *Merdel* (Rymut 2001: II, 85) ~ блр. діал. *мардзель* 'товстун' (Янкова 1982: 189), *мурдзель* 'товстий' (ЭСБМ 1991: 7, 96 – як «контамінація *мардзель* 'морда' і *мурло* 'т.с.'»), рос. діал. *мордель* 'лице', *мырдель* 'т.с.' (СРНГ 1982: 18, 259; 2002: 19, 58).

***Мърдоль**, ***Мърдоль**: укр. *Мордоль* (Богдан 189), пол. *Mardoia* (Rymut II, 85) ~ чеськ. *mrđol* 'хвіст' (Kott I, 1075).

***Мърдולה**, ***Мърдул'а**: ст.-укр. *Morduia*, XVI ст. (Жерела 1900: III, 223), пол. *Mardula*, *Marduła*, *Merduła* (Rymut 2001: II, 85).

***Мърдуль**: пол. *Merdylak* (Rymut 2001: II, 85). У діалектах російської мови фіксується апелятивний відповідник – *мордыль* 'товсте, повне обличчя' (СРНГ 1982: 18, 261).

З уваги до блр. *Мардомай*, рос. *Мордамов* (ЖПТ), пол. *Mordam* (SN 1993: VI, 443) можна постулювати псл. ***Мърдомъ** < *търдомъ – пасивний дієприкметник теперішнього часу на **-o-m-* від незасвідченого *търдати.

Деривати з *-n-* у суфіксі:

***Мърдань**, ***Мърдань**, ***Мърд'ань**: укр. *Мардан* (СКТ 1976: 492), *Мирдан* (Панчук 2001: 142), *Мордан*, *Мордань* (РУС 2007: 279), (похідні) *Марданова*, *Мардановская* – назви поселень у колишніх В'ятській та Вологодській губ. (RGN 1971: V, 405), блр. *Мордань* (СБГТ 1980: 287), ст.-рос. *Мордан* Афанасий Семенович Хлопов, XV ст. (Веселовский 1974: 203), рос. *Морданов* (ЖПТ), хорв. *Mrdjan* (Leksik 1976: 446), пол. *Mardan* (Rymut 2001: II, 85) ~ рос. діал. *мордан* 'про невисоку людину з великою головою' (Элиасов 1980: 209), 'прізвисько людини з великим обличчям' (СОГ 1994: 6, 144), *мордян* 'лице' (СРНГ 1982: 18, 261).

***Mьrdonь**, ***Mьrdonь**: укр. *Мардоненко* (КПУ Зап. 1994: 3, 511), рос. *Мордонов* (Новикова 2007: 559), пол. *Mardon, Mardoń* (Rymut 2001: II, 85).

***Mьrdunь**: ст.-пол. *Mordun* (1478 р. – Stanislaus *Mordun*) (SSNO 1985: VII, 158).

Похідні з приголосним -s- у суфіксальній морфемі:

***Mьrdasa**, ***Mьrdasь**: ст.-укр. *Мордась* Демидовичь, 1565 р. (ДМА 1877: I, 157), укр. *Мардас, Мордас* (Пура 1990: 5, 101), ст.-рос. *Мордась*, 1503 р. (ОДМ 1916: XXI, 72), *Мардасов* Давидка, 1638 р. (Веселовский 1974: 203), *Обрашка Мордасинь*, 1688 р. (ДОК 1915: 76), (похідне) *Мардасово*, XVI ст. – назва маєтку в колишньому Вологодському пов. (Водарский 1970: 351), рос. *Мордасов* (КПУ Од. 1995: 10, 256), *Мурдасов* (ЖПТ), (похідні) *Мурдасова, Мордасово* (3), *Мордасы* (2), *Мардасы, Мордасово* (2) – ойконіми в різних регіонах (RGN 1971: V, 405, 670-671; 1971: VI, 8), ст.-блр. *Якимь Мордась*, 1592 р. (BC 1883: 1, 68), блр. *Мардас, Мордас* (Бірыла 1969: 275), (похідні) *Мардасы* – ойконіми в Гродненській та Мінській (2) обл. (Рап. Гр. 1980: 154; Рап. Мін. 1981: 172), пол. *Mardas, Merdas* (Rymut 2001: II, 85).

У слов'янських мовах фіксується відповідна апелювативна лексика. Пор.: укр. *мордас* 'ляпас' (Грінченко 1908: 2, 444), рос. діал. *мордас* 'обличчя', *мордасы* 'щоки', 'скули; вуха' (СРНГ 1982: 18, 258), блр. діал. *мардасы, мьрдасы* 'ніс і губи', 'обличчя' (ЭСБМ 1990: 6, 228), чеськ. *mrđas* 'хвіст, коса' (Kott 1878: I, 1075), словц. діал. *mrđas* 'різновид зачіски заміжніх жінок, дві коси, скручені вузлом на потилиці' (SSN 2006: II, 202).

***Mьrdosь**: укр. (похідне) *Мордосова* – мікротопонім (с. Головно Любомльського р-ну Волинської обл.), ст.-рос. (похідне) *Мордосово*, XVI ст. – ойконім в історичній Новгородській землі (НПК 1905: V, 190), рос. *Мордосов* (Книги 2003: X, 277), пол. *Mardos* (Rymut 2001: II, 85).

***Mьrdusa**, ***Mьrdusь**: укр. *Мордус* (Holutiak 1994: 285), *Мардус* (КПУ Луг. 1995: 10, 171), блр. *Мордус* (ЖПТ), рос. *Мардусин* (ЖПТ).

Похідні з -x- / -ǰ- у суфіксальній морфемі:

***Mьrдахь** / ***Mьrдаь**: рос. *Мордахов* (КПУ Дон. 1999: 22, 135), *Ивань Мардаиь*, 1711 р. (Сиб. города 1886: 21), *Мордаиьев* (ЖПТ), блр. (похідне) *Мардахі* – ойконім у Вітебській обл. (Рап. Віц. 1997: 252) ~

рос. діал. *мордаха* ‘широке, повне обличчя’ (СРНГ 1983: 18, 258). На основі рос. *Мордяшева* – топонім у колишній Пермській губ. (RGN 1980: V, 673) можна відновлювати праантропонім ***Мърд’ашь**.

*Мърдеša: хорв. *Mrdeša* (Leksik 1976: 446).

*Мърдохъ / ***Мърдошь**: ст.-рос. (похідне) *Мордоховка*, XVII ст. – назва урочища в колишньому Костромському пов. (Селифонтов 1982: 57), рос. *Мордохов* (РУС 2007: 260), *Мордошов* (ЛІГС 2003: № 17, 47), пол. *Mardosz* (Rymut 2001: II, 85), *Mirdoszewska* (SN 1993: VI, 381).

*Мърдохъ / ***Мърдушъ**: укр. *Мардушенко* (Новикова 2007: 520), *Мердох* (Богдан 1974: 184), *Мордох* (КПУ Він. 1994: 1, 925), рос. *Мордохов* (ЖПТ), хорв. *Mrdušić* (Leksik 1976: 446), ст.-пол. *Mardusz*, 1393 р., пол. *Merduch* (Rymut 2001: II, 85) ~ рос. діал. *мордуша* ‘людина з круглими рисами обличчя’, ‘людина, яка не вміє добре виконати роботу’ (ЯОС 1987: 6, 58).

*Мърдохъ / ***Мърдушъ**: ст.-укр. Леско *Мордъишъ*, 1649 р. (Реєстр 1995: 51), укр. *Мурдох* (Holutiak 1994: 277), *Мордиш* (Горпинич 48), ст.-рос. Неверко *Мурдъиш*, 1573/4 рр. (Кучкин 1969: 312), рос. *Мордъишевъ* Никифоръ, 1781 р. (Малицкий 1905: 190), ст.-пол. *Mordysch*, 1500 р. (SSNO 1973: III, 554), чеськ. *Mordych*, *Murdych* (ЧП).

*Мърдитъ: укр. *Мурдит* (ЖПТ), рос. *Мурдит* (КПУ Луг. 1996: 13, 545).

*Мърдѣтъ: рос. *Мордут* (АУЛ 1911: 2, 641).

На основі рос. *Мордавин* (ЖПТ) можна відновлювати ад’єктив ***Мърдавъ(ь)**.

Пол. *Mardwa* (SN 1993: VI, 197) – свідчення потенційності псл.

*Мърды, -ьве. Стосовно мотивації пор., наприклад, рос. діал. *мордва* ‘морда’ (СРНГ 1983: 18, 258).

Фактичний матеріал дозволяє реконструювати деякі праантропоніми відапелятивного походження з архаїчними префіксами, зокрема:

*Семърда: укр. *Чамарда* (КПУ Полт. 1998: 11, 754), *Чемарда* (КПУ Полт. 1996: 5, 703), *Чеморда* (КПУ Дон. 1999: 20, 217), *Чемерда* (Кр.Р 2001: 84), ст.-рос. *Чемарда* Кузьма, 1628 р. (Веселовский 1974: 349), рос. *Чумардин* (КПУ Харк. 2003: 20, 459), чеськ. *Šamrda*, *Šumrda* (ЧП). Їх можна зіставляти з апелятивною лексикою на зразок: укр. діал. *чемурда* ‘будь-який спиртний напій’ (Чабаненко 1992: 4, 211).

***Хамърда**, ***Хамърдъ**: укр. (похідні) *Хамардюк* (КПУ Хм. 1995: 3, 659), пол. *Chaturda* (SN 1992: II, 51).

***Камърда** / ***Комърда**: укр. *Каморда* (Горпинич 2000: 313), *Камарда* (КПУ Полт. 1998: 7, 374), *Коморда* (м. Черкаси), *Комарда* (РІ Полт. 2005: 3, 63), ст.-рос. *Куморда*, XIV ст. (ГВНП 1949: 317), Гордѣй Фоминъ сынъ *Комардинъ*, 1596 р. (ДН 1909: 177), рос. (похідні) *Комардино*, *Комардина*, *Кумардино* – ойконіми в різних регіонах (RGN 1969: IV, 337).

Стосовно апелятивного підгрунтя пор. блр. діал. *камърдзіца* 'бути невдоволеним, морщитися' (ЖНС 2001: 26).

***Камърдашь**: укр. *Камардаш* (КПУ Харк. 1995: 6, 545), блр. *Камардашова* ж. (м. Могильов).

***Мамърда**: ст.-рос. (похідне) *Мамардино* (поле), 1496 р. (ПКОП 1930: 2).

***Скамърда** / ***Скомърда**: укр. *Шкоморда* (КС Сум. 2003: 1, 477), *Шкамарда* (КПУ Харк. 2003: 20, 560). Сюди ж слов'ян. *Шкаморда* (ПККГ 1895: 136).

Ці антропоніми постали лексико-семантичним способом від відповідних апелятивів, пор.: укр. діал. *skomyrda* 'прізвисько впертої людини' (Janów 2001: 210), рос. діал. *икаморда* 'хуже, неприємне обличчя' (Сахаров 1900: 46), *икамарда* 'лайливе слово = нікудишня людина' (Тиханов 1904: 94), блр. діал. *икъмардзіць* 'шматувати' (Бялькевіч 1970: 498), *скамурдзіца* 'скривитися' (Касьярович 1927: 281).

***Сомърда**, ***Сомърдъ**: ст.-рос. (похідні) *Шумардино*, XVI ст. – ойконім в історичній Новгородській землі (НПК 1910: VI, 53), *Шуморда* Ієвлева, XVI ст. – назва поселення в колишньому Вологодському пов. (САС 1972: 2, 15).

***Сомърдакъ**: укр. *Сумердак* (КПУ Льв. 1995: 4, 671) < *Сумърдак, *Самардак* (КПУ Харк. 1995: 7, 231), *Самордак* (Богдан 1974: 253) < *Сомардак, *Сомордак < *Сумардак, *Сумордак – форми з ослабленою лабіалізацією префіксального -у-.

Стосовно апелятивного опертя пор. блр. діал. *сумордак* 'удар по обличчю', 'задерика, вперта людина' (Носович 1870: 622), рос. діал. *самурдак* 'про капризну, вередливу людину' (СРНГ 2002: 36, 113) < *сумурдак (через стадію *сомурдак*).

***Sǫmъrdanъ**: укр. *Самардан* (Горпинич 2000: 95) < *Сумърдан (через стадію *Сомърдан).

***Šemъrda** < ***Sъmъrda**: укр. *Шемерда* (КПУ Хм. 1995: 2, 337) < *Шемърда, ст.-рос. *Ждан* Глебов сын *Шамордин*, 1584 р. (РД 1974: 299), *Шаморда* Иванъ, 1639 р. (ОДМ 1908: XV, 99), рос. (похідне) *Шемордино* – ойконім у колишній Тамбовській губ. (RGN 1980: X, 266), блр. *Шемординов* (м. Вітебськ), пол. *Szymorda*, 1686 р. (Lipowski 2002: 173), чеськ. *Šimerda*, *Šimrda* (Beneš 1962: 84), словц. *Šimurda* (TZ 2004: 168). Західнослов'янські факти можуть продовжувати й первісні ***Šimъrda** < ***Simъrda** – поєднання вказівного займенника *si та субстантива *Мъrda*.

Скорочення

- АВК 1909**: Акты, изд. Виленскою Археографическою комиссиею. Вильна, 1909. Т. XXXIV.
- АУЛ 1911**: Алфавитный указатель лиц, сведения о судимости коих напечатаны в двенадцати книгах «Ведомости справок о судимости» за 1910 г. Санкт-Петербург, 1911. Т. 2.
- АЮЗР 1876**: Архив Юго-Западной России, изд. Временною комиссиею для разбора древних актов [...]. Киев, 1876. Ч. VI. Т.1.
- Бірыла 1966**: Бірыла М.В. Беларуская антрапанімія. Уласныя імёны, імёны-мянушкі, імёны па бацьку, прозвішчы. Мінск, 1966.
- Бірыла 1969**: Бірыла М.В. Беларуская антрапанімія. 2: Прозвішчы, утвораныя ад апелятыўнай лексікі. Мінск, 1969.
- Богдан 1974**: Богдан Ф. Словник українських прізвищ у Канаді. Вінніпег; Ванкувер, 1974.
- Бялькевіч 1970**: Бялькевіч І.К. Краёвы слоўнік ўсходняй Магілёўшчыны. Мінск, 1970.
- Веселовский 1974**: Веселовский С.Б. Ономастикон: Древнерусские имена, прозвища и фамилии. Москва, 1974.
- Водарский 1970**: Водарский Я.Е. Вологодский уезд в XVII в. (к истории сельских поселений) // Аграрная история Европейского Севера СССР. Вологда, 1970. С. 253-367.
- ВС 1883**: Витебская старина / Сост. и изд. А. Сапунов. Витебск, 1883. Т. 1.
- ГВНП 1949**: Грамоты Великого Новгорода и Пскова. Москва; Ленинград, 1949.

- Голийски 2006:** Голийски П. За някои скито-сарматски антропонимични реликти в късносредновековната българска антропонимия // Научни изследвания в чест и в памет на академик Иван Дуриданов. Велико Търново, 2006. С. 131-138.
- Горпинич 2000:** Горпинич В.О. Прізвища степової України: Словник. Дніпропетровськ, 2000.
- Грінченко 1908:** Словарь української мови / Упоряд. з дод. влас. матеріалу Б. Грінченко Київ, 1908. Т. 2.
- ДМА 1877:** Документы Московского архива Министерства юстиции. Москва, 1877. Т. 1.
- ДН 1909:** Десятия новиков, поверстанных в 1596 г. / Публикация Н.П. Лихачева // Известия Русского генеалогического общества. 1909. Вып. 3. С. 113-209.
- ДОК 1915:** Дедиловские отказные книги XVII века (1664-1702) / Разобрал и пригот. к печати Ю.В. Арсеньев // Труды Тульской губернской ученой архивной комиссии. Тула, 1915. Кн. II. С. 29-125.
- Жерела 1900:** Жерела до історії України-Руси. Львів, 1900. Т. III.
- ЖНС 2001:** Живое наша слова: Дыялекталагічны зборнік / Укл. Л.П. Кунцэвіч, І.Я. Яшкін (рэд.). Мінск, 2001.
- ЖПТ:** Жертвы политического террора в СССР. Электронный ресурс: <http://lists.mono.ru>.
- ИС 1914:** Именной список раненых и больных офицерских и нижних чинов, помещенных в лечебных заведениях (По сведениям справочного отдела Красного креста). Петроград, 1914.
- Касьпярович 1927:** Касьпярович М.І. Віцебскі краёвы слоўнік (матар'ялы). Віцебск, 1927.
- КБН 1965:** Корпус боспорских надписей / Отв. ред. В.С. Струве. Москва; Ленинград, 1965.
- Книги 2003:** Книги Российской Федерации. Москва, 2003. Т. X.
- Козлова 1997:** Козлова Р.М. Структура праславянского слова. Праславянское слово в генетическом гнезде. Гомель, 1997.
- Козлова 2006:** Козлова Р.М. Славянская гидронимия. Праславянский фонд. Минск, 2006. Т. IV.
- Козлова 2008:** Козлова Р.М. *Дардавои* и *Дардавіа* в свете славянских данных. Реконструкция микросистемы **Dьrd-* // Студії з ономастики та етимології. 2008 / Відп. ред. О.П. Карпенко. Київ, 2008. С. 80-100.
- Корзониук 1987:** Корзониук М.М. Матеріали до словника західноволинських говірок // Українська діалектна лексика: Збірник наукових праць. Київ, 1987. С. 62-267.
- КПУ Він. 1994, 1995:** Книга пам'яті України: Вінницька область. Київ, 1994. Т. 1; 1995. Т. 7.
- КПУ Дон. 1999:** Книга памяти Украины: Донецкая область. Донецк, 1999. Т. 20, 22.
- КПУ Зап. 1994:** Книга пам'яті України: Запорізька область. Дніпропетровськ, 1994. Т. 3.

II. АНТРОПОНИМИЯ

- КПУ Киров.** 1995: Книга памяти Украины: Кировоградская область. Кировоград, 1995. Т. 1.
- КПУ Луг.** 1995, 1996: Книга пам'яті України: Луганська область. Луганськ, 1995. Т. 6, 10; 1996. Т. 13.
- КПУ Льв.** 1995: Книга пам'яті України: Львівська область. Львів, 1995. Т. 4.
- КПУ Ник.** 1995, 1997: Книга памяти Украины: Николаевская область. Николаев, 1995. Т. 2; 1997. Т. 4.
- КПУ Од.** 1995: Книга памяти Украины: Одесская область. Одесса, 1995. Т. 10.
- КПУ Полт.** 1995, 1996, 1998: Книга пам'яті України: Полтавська область. Полтава, 1995. Т. 2; 1996. Т. 5; 1998. Т. 7, 11.
- КПУ Рв.** 1995: Книга пам'яті України: Рівненська область. Львів, 1995. Т. 3.
- КПУ Харк.** 1994, 1995, 1996, 2003: Книга пам'яті України: Харківська область. Харків, 1994. Т. 3; 1995. Т. 6, 7; 1996. Т. 11; 2003. Т. 20.
- КПУ Хм.** 1995, 1997: Книга пам'яті України: Хмельницька область. Хмельницьк, 1995. Т. 2, 3; 1997. Т. 10.
- Кр.Р** 2001: Краснокутський район. Телефонний довідник підприємств, установ та приватних абонентів. Харків, 2001.
- КС Сум.** 2003: Книга скорботи України: Сумська область. Суми, 2003. Т. 1.
- Кучкин** 1969: Кучкин В.А. Материалы для истории русского города XVI в. (Выпись из писцовых книг г. Муром 1566 г. и Муромская сотная 1573/74 г.) // Археографический ежегодник за 1967 г. Москва, 1969. С. 291-316.
- ЛГС** 2003: Літопис газетних статей. Київ, 2003.
- Лет. ЖС** 2008: Летопись журнальных статей. Москва, 2008.
- Малицкий** 1905: Малицкий Н.В. История Суздальской духовной семинарии (1723-88 гг.) // Труды Владимирской ученой архивной комиссии. Владимир, 1905. Кн. VII. С. 1-221.
- Новикова** 2007: Новикова Ю.М. Практичний словозмінно-орфографічний словник прізвищ Центральної та Східної Донеччини. Донецьк, 2007.
- Носович** 1870: Носович И.И. Словарь белорусского наречия. Санкт-Петербург, 1870.
- НПК** 1905, 1910: Новгородские писцовые книги, изд. Археографическою комиссиею. Санкт-Петербург, 1905. Т. 5; 1910. Т. 6.
- ОВДА** 1914: Описание Воронежских древних актов, собр. Н.И. Второвым и хранящихся в Воронежском губернском музее в особых коробках // Труды Воронежской ученой архивной комиссии. Воронеж, 1914. Вып. V. С. 1-703.
- ОДМ** 1908, 1916: Описание документов и бумаг, хранящихся в Московском архиве Министерства юстиции. Санкт-Петербург, 1908. Кн. XV; 1916. Кн. XXI.
- Панцьо** 1995: Панцьо О.Є. Антропонімія Лемківщини. Тернопіль, 1995.
- Панчук** 2001: Панчук Г. Антропонімія Опілля. Тернопіль, 2001.
- Пиртей** 2001: Пиртей П.С. Словник лемківської говірки. Legnica; Wroclaw, 2001.
- ПККГ** 1895: Памятная книга Ковенской губернии на 1895 год. Ковно, 1895.
- ПКОП** 1930: Писцовые книги Обонежской пятины 1496 и 1563 гг. Ленинград, 1930.

- Пура 1990:** Пура Я.О. Сучасні прізвища Ровенщини. Ровно, 1990. Ч. V.
- Рап. Бр. 1980:** Рапановіч Я.Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Брэсцкай вобласці. Мінск, 1980.
- Рап. Віц. 1977:** Рапановіч Я.Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Віцебскай вобласці. Мінск, 1977.
- Рап. Гр. 1980:** Рапановіч Я.Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Гродзенскай вобласці. Мінск, 1980.
- Рап. Маг. 1983:** Рапановіч Я.Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Магілёўскай вобласці. Мінск, 1983.
- Рап. Мін. 1981:** Рапановіч Я.Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці. Мінск, 1981.
- РД 1974:** Роспись детей боярских Мещовска, Опакова и Брянска 1584 г. / Подг. А.Л. Станиславский // Археографический ежегодник за 1972 г. Москва, 1974. С. 193-302.
- Реєстр 1995:** Реєстр Війська Запорозького 1649 р.: Транслітерація тексту / Підгот. до друку: О.В. Тодійчук, В.В. Страшко, Р.І. Остах та ін. Київ, 1995.
- Речник 1998:** Речник српскохрватског књижевног и народног језика. Београд, 1998. Књ. XIII.
- РІ Полт. 2005:** Реабілітовані історією: Полтавська область. Київ; Полтава, 2005. Кн. 3.
- РР 2003:** Романів і вся Романівщина: Телефонно-інформаційний довідник [...]. Житомир, 2003.
- РУС 2007:** Російсько-український словник прізвищ мешканців м. Дніпропетровська / Авт.-упоряд. Т.С. Пристайко, І.С. Попова, І.І. Турута, М.С. Ковальчук. Дніпропетровськ, 2007.
- Сабадош 2008:** Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. Ужгород, 2008.
- САС 1972:** Северный археографический сборник. Вып. 2: Северные писцовые книги, сотницы и платежницы XVI в. / Ред.-сост. П.А. Колесников. Вологда, 1972.
- Сахаров 1900:** Сахаров А.И. Язык крестьян Ильинской волости Болховского уезда Орловской губернии // Сборник Отделения русского языка и словесности имп. Академии наук. 1900. Т. LXVIII. № 5. С. 1-48.
- СБГТ 1980:** Справочник Брестской городской телефонной сети. Минск, 1980.
- Селифонтов 1982:** Селифонтов Н.Н. Подробная опись 272 рукописям конца XVI до начала XIX столетий Второго (Шевлягинского) собрания «Линевского архива» с приложением. Санкт-Петербург, 1892.
- Сиб. города 1886:** Сибирские города: Материалы для их истории XVII-XVIII столетий. Нерчинск, Селенгинск, Якутск. Москва, 1886.
- СКТ 1976:** Справочник квартирных телефонов г. Киева / Сост. Д.М. Циолек. Киев, 1976.

- СОГ 1994:** Словарь орловских говоров: Учебное пособие по русской диалектологии / Науч. ред. Т.В. Бахвалова. Орел, 1994. Вып. 6.
- СП 2002:** Словник прізвищ: практичний словозмінно-орфографічний (на матеріалі Чернівецьчини) / Укладачі: Н.Д. Бабич, Н.С. Колесник, К.М. Лук'янюк (гол. ред.) та ін. Чернівці, 2002.
- СРГС 2001:** Словарь русских говоров Сибири: В 4 т. / Под ред. А.И. Федорова. Новосибирск, 2001. Т. 2.
- СРНГ 1981, 1982, 1983, 2002:** Словарь русских народных говоров / Под ред. Ф.П. Филина и Ф.П. Сороколетова. Ленинград; Санкт-Петербург, 1981. Вып. 17; 1982. Вып. 18; 1983. Вып. 19; 2002. Вып. 36.
- Тиханов 1904:** Тиханов П.Н. Брянский говор. Заметки из области русской этнологии // Сборник Отделения русского языка и словесности имп. Академии наук. 1904. Т. LXXVI. С. 1-263.
- Тороп. книга 1964:** Торопецкая книга 1540 года / Подг. к печати М.Н. Тихомиров и Б.Н. Флоря // Археографический ежегодник за 1963 год. Москва, 1964. С. 277-358.
- Чабаненко 1992:** Чабаненко В.А. Словник говірок Нижньої Наддніпрянщини. Запоріжжя, 1992. Т. 4.
- ЧП 2004:** Чоловічі прізвища громадян Чеської Республіки за даними Міністерства внутрішніх справ ЧР станом на 1.04. 2004. Електронний ресурс: www.mvcr.cz.
- Элиасов 1980:** Элиасов Л.Е. Словарь русских говоров Забайкалья. Москва, 1980.
- ЭСБМ 1990, 1991:** Этымалагічны слоўнік беларускай мовы / Рэд. В.У. Мартынаў. Мінск, 1990. Т. 6; 1991. Т. 7.
- ЭССЯ 1994:** Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / Под ред. О.Н. Трубачева. Москва, 1994. Вып. 20.
- Янкова 1982:** Янкова Т.С. Дьялектны слоўнік Лоеўшчыны. Мінск, 1982.
- ЯОС 1987:** Ярославский областной словарь: Учебное пособие / Науч. ред. Г. Г. Мельниченко. Ярославль, 1987. [Вып. 6].
- Beneš 1962:** Beneš J. O českých příjmeních. Praha, 1962.
- Holutiak 1994:** Holutiak-Hallick S.P. Dictionary of Ukrainian Surnames in the United States. Georgia, 1994.
- Janów 2001:** Janów J. Słownik huculski / Oprac. i przygot. do druku J. Rieger. Kraków, 2001.
- Kott 1878:** Česko-německý slovník zvláště grammaticko-fraseologický / Sest. Fr.Št. Kott. V Praze, 1878. D. I.
- Leksik 1976:** Leksik prezimena Socijalističke Republike Hrvatske. Zagreb, 1976.
- Lipowski 2002:** Lipowski J. Nazwiska z Jabłonkowa i okolic u schyłku XVII wieku. Wrocław, 2002.
- Рамієц 1987:** Рамієц. Память / Составители: Я. Пшимановский, Х. Прокопчук, Р. Мурани. Пер. с польск. под ред. К. Козакевич. Варшава, 1987. Ч. 1-2.
- RGN 1967, 1969, 1971, 1980:** Russisches geographisches Namenbuch / Begr. von M. Vasmer. Wiesbaden, 1967. Bd III; 1969. Bd IV; 1971. Bd V, VI; 1980. Bd X.

Віктор ШУЛЬГАЧ. *Фрагмент праслов'янського антропонімного фонду (похідні коренем *Mьrd-)*

Рымут 2001: Rymut K. Nazwiska polaków: Słownik historyczno-etymologiczny. Kraków, 2001. Т. II.

SN 1992-1994: Słownik nazwisk współcześnie w Polsce używanych / Wydał K. Rymut. Kraków, 1992. Т. II; 1993. Т. VI; 1994. Т. VIII.

SSN 2006: Slovník slovenských nářečí / Ved. red. I. Ripka. Bratislava, 2006. Т. II.

SSNO 1973, 1985: Słownik staropolskich nazw osobowych / Pod red. W. Taszyckiego. Wrocław etc., 1973. Т. III; 1985. Т. VII.

TZ 2004: Telefónny zoznam. 2004-2005. Trnava, 2004.

ZSSP 1974: Začasni slovar slovenskih priimkov / Odg. red. F. Bezljaj. Ljubljana, 1974.

Віктор Петрович Шульгач – завідувач відділу ономастики Інституту української мови Національної академії наук України (НАНУ), доктор філологічних наук.

Службова адреса: Україна 01001 м. Київ 1, вул. Грушевського 4, Відділ ономастики

Службовий телефон: 279-56-72.

E-mail v.shulgach@mail.ru